TẠP CHÍ NGHIÊN CỨU
PHẬT HỌC
CƠ QUAN NGÔN LUẬN CỦA TRUNG ƯƠNG GIÁO HỘI PHẬT GIÁO VIỆT NAM
ISSN: 2734-9195

Xác định vị trí “mới” của Hồi giáo ở Trung Đông

ISSN: 2734-9195 09:05 15/06/2025

Sự kết hợp giữa lợi ích quyền lực, nhu cầu ổn định và tính biểu tượng của Hồi giáo sẽ còn tiếp tục được khai thác nhằm củng cố tính chính danh và kiểm soát xã hội, bất chấp những hệ quả kéo dài về mặt địa - chính trị và xã hội.

Theo góc nhìn của phương Tây thì nhiều chế độ độc tài ở Trung Đông đang tích hợp Hồi giáo vào chiến lược cầm quyền như một công cụ tôn giáo-chính trị (religio-political). Tuy nhiên, điều mà họ không lường trước là cách tiếp cận này không mang lại ổn định như kỳ vọng, mà trái lại, lại làm gia tăng tình trạng bất ổn kéo dài trong khu vực.

Hình mang tính minh họa

Hồi giáo từ lâu đã đóng vai trò then chốt trong đời sống chính trị Trung Đông. Tuy nhiên, bối cảnh chính trị khu vực không ngừng biến đổi đã định hình lại mối quan hệ giữa tôn giáo và quyền lực nhà nước. Đặc biệt, kể từ làn sóng “Mùa xuân Ả Rập” năm 2011 với các cuộc nổi dậy tại Tunisia, Ai Cập và nhiều quốc gia Bắc Phi - Trung Đông, việc quần chúng huy động lật đổ chính quyền đã làm lung lay nghiêm trọng quyền lực của các chính phủ chuyên chế.

Mối đe dọa hiện hữu này khiến giới tinh hoa cầm quyền phải xem xét lại vai trò của Hồi giáo như một công cụ chính trị.

Những câu hỏi như: “Cuộc cạnh tranh giành quyền lực tôn giáo-chính trị ở Trung Đông đã thay đổi như thế nào?” hay “Chiến lược của các nhà nước Hồi giáo hậu Mùa xuân Ả Rập phản ánh điều gì về tham vọng bá quyền của họ?” - chính là nền tảng cho cuốn sách Islam and Statecraft: Religious Soft Power in the Arab Gulf States (Hồi giáo và thuật trị quốc: Quyền lực mềm tôn giáo ở các quốc gia vùng Vịnh Ả Rập).

Thực tế, tranh giành quyền lực tôn giáo-chính trị không phải là điều mới mẻ trong lịch sử Hồi giáo. Từ thời kỳ sơ khai, Hồi giáo đã là một truyền thống đa dạng với nhiều cách diễn giải và yêu sách về quyền lực khác nhau. Việc cạnh tranh về thẩm quyền trong tôn giáo thường mang tính chính trị sâu sắc, bởi lẽ Kinh Quran không chỉ là văn bản tín ngưỡng, mà còn là cẩm nang đạo đức, xã hội và chính trị, không quy định rõ ràng một mô hình nhà nước cụ thể.

Trong bối cảnh đó, việc xác lập ai có quyền diễn giải và nắm giữ “thẩm quyền chính thống” luôn là trung tâm của các cuộc đấu tranh quyền lực.

Hình mang tính minh họa

Sau Mùa xuân Ả Rập, chính quyền các nước Trung Đông, kể cả những quốc gia theo thể chế thế tục, càng tăng cường kiểm soát tôn giáo như một cách để khẳng định thẩm quyền và tính chính danh. Họ xem Hồi giáo là công cụ cai trị hữu hiệu trong một môi trường chính trị không ổn định. Việc chính trị hóa tôn giáo đã trở thành chiến lược phổ biến nhằm duy trì hiện trạng, ngăn chặn phong trào dân chủ và đối lập.

Một ví dụ điển hình là chiến lược "Hồi giáo ôn hòa" do Các Tiểu vương quốc Ả Rập Thống nhất (UAE) bảo trợ. Sáng kiến này cổ súy cho một phiên bản Hồi giáo được "thuần hóa", mang tính nhà nước, phục tùng quyền lực chính trị và thúc đẩy sự khoan dung tôn giáo như một biểu tượng ngoại giao mềm. Đây là nỗ lực nhằm kiểm soát tôn giáo và biến nó thành công cụ phục vụ cho lợi ích nhà nước. Sáng kiến này đã được các chính phủ phương Tây đón nhận, coi đó là biểu hiện của sự tiến bộ và ổn định, bất chấp bản chất phi dân chủ của nó.

Trớ trêu thay, trong khi các nhà cầm quyền tiếp tục sử dụng chiến lược này để đánh bóng hình ảnh và thu hút sự hậu thuẫn từ phương Tây, họ đồng thời truyền bá một thứ "chủ nghĩa phương Đông đảo ngược": tuyên bố rằng người dân Trung Đông chưa sẵn sàng cho dân chủ, hoặc rằng Hồi giáo không phù hợp với các giá trị dân chủ. Những luận điệu này có xu hướng chuyển sự chú ý của quốc tế khỏi vai trò của chính các chế độ độc tài trong việc làm trầm trọng thêm bất ổn khu vực, đồng thời tô vẽ họ thành những người bảo vệ tốt nhất cho "ổn định" và cho lợi ích phương Tây trong vùng.

Tuy nhiên, nhà nước không phải là tác nhân duy nhất trong cuộc cạnh tranh tôn giáo-chính trị. Ngoài các chính phủ, còn có hàng loạt tác nhân khác ở cấp độ tiểu vương quốc, phi nhà nước và xuyên quốc gia cũng tham gia tranh giành ảnh hưởng tôn giáo và có khả năng tác động đến chính sách đối ngoại khu vực. Những lực lượng này thách thức nỗ lực độc quyền hóa diễn ngôn tôn giáo của nhà nước.

Một ví dụ nổi bật gần đây là tình hình Syria. Việc chính quyền Tổng thống Bashar al-Assad sụp đổ vào đầu tháng 12-2024 đã làm rung chuyển cục diện địa-chính trị Trung Đông. Sự trỗi dậy trở lại của nhóm Hồi giáo cực đoan Hayat Tahrir al-Sham (HTS), dù trước đó đã tan rã, cho thấy sự dai dẳng của các phong trào Hồi giáo đối kháng trong khu vực. Trong khi đó, ở các quốc gia khác, nhiều nhóm Hồi giáo chính thống đã bị đàn áp khốc liệt trong thập kỷ qua, song vẫn âm thầm tồn tại và duy trì ảnh hưởng. Bài học lớn nhất từ Syria là: những bất công từng châm ngòi cho Mùa xuân Ả Rập vẫn chưa biến mất, thậm chí còn trở nên trầm trọng hơn. Và chủ nghĩa Hồi giáo, dù chính thống hay cực đoan, vẫn là một phương tiện để thách thức nguyên trạng chính trị hiện hành.

Tổng thể, Hồi giáo tiếp tục là một công cụ chiến lược trong trò chơi quyền lực tại Trung Đông từ phạm vi địa phương cho đến toàn cầu. Việc các chế độ tiếp tục khai thác Hồi giáo như một công cụ quyền lực mềm, song song với việc đàn áp đối lập và thao túng sự ủng hộ của phương Tây, là một hiện thực chính trị đáng quan ngại, bởi nó vừa duy trì hiện trạng bất công, vừa tiềm ẩn nguy cơ bùng nổ các bất ổn mới trong tương lai gần.

Một ví dụ khác điển hình là cuộc chiến đang diễn ra tại Dải Gaza, được Israel phát động nhằm trả đũa sau vụ tấn công ngày 07/10/2023, với mục tiêu làm suy yếu Hamas đến mức tổ chức này không thể tiếp tục tái thiết lập các mối đe dọa trong tương lai gần. Diễn biến suốt hơn 16 tháng qua đã cho thấy mức độ gắn kết và ảnh hưởng lẫn nhau sâu sắc giữa các quốc gia trong khu vực Trung Đông. Cuộc xung đột ở Gaza không chỉ khuếch đại làn sóng phản ứng trong khu vực mà còn làm gia tăng căng thẳng theo chiều hướng mở rộng. Nhiều tổ chức và cá nhân Hồi giáo ở các quốc gia khác nhau đã bày tỏ sự đoàn kết với nhân dân Palestine, đồng thời lên án mạnh mẽ các hành vi của Israel.

Không những thế, quyết định của Washington tiếp tục tài trợ cho chiến dịch quân sự của Israel đã gây nên làn sóng phẫn nộ mạnh mẽ không chỉ trong thế giới Hồi giáo mà còn tại nhiều quốc gia ở Trung Đông. Theo nhà báo và học giả Thổ Nhĩ Kỳ Mustafa Akyol, một trong những tiếng nói cải cách nổi bật trong giới trí thức Hồi giáo hiện đại, sự ủng hộ của phương Tây dành cho Israel trong cuộc chiến này đã vô tình làm suy yếu vai trò của những tiếng nói ôn hòa, cải cách trong nội bộ Hồi giáo. Đồng thời, điều đó lại tiếp thêm động lực cho các phe cứng rắn, khi họ khai thác sự "đạo đức giả" và "lạnh lùng vô cảm" của phương Tây trước nỗi khổ đau của người Hồi giáo như một chất xúc tác để biện minh và lan tỏa tư tưởng cực đoan.

Khi bất mãn xã hội ngày càng gia tăng, kéo theo nguy cơ bất ổn ngày một lớn, có thể dự báo rằng việc các quốc gia tiếp tục sử dụng tôn giáo như một công cụ chiến lược sẽ vẫn là đặc điểm trung tâm trong chính trị khu vực Trung Đông. Sự kết hợp giữa lợi ích quyền lực, nhu cầu ổn định và tính biểu tượng của Hồi giáo sẽ còn tiếp tục được khai thác nhằm củng cố tính chính danh và kiểm soát xã hội, bất chấp những hệ quả kéo dài về mặt địa - chính trị và xã hội.

Đôi nét về tác giả

Jon Hoffman là nghiên cứu viên về quốc phòng và chính sách đối ngoại tại Viện Cato, một tổ chức tư vấn độc lập theo chủ nghĩa tự do cổ điển, thường được đánh giá là một trong những viện nghiên cứu chính sách có ảnh hưởng nhất thế giới.

Lĩnh vực quan tâm chính của ông bao gồm chính sách đối ngoại của Hoa Kỳ tại Trung Đông, địa – chính trị khu vực, và Hồi giáo chính trị. Các bài viết và nghiên cứu của ông đã được công bố trên nhiều nền tảng học thuật và báo chí uy tín như Foreign Policy, The Washington Post, The National Interest, Middle East Policy, và nhiều diễn đàn chính sách khác.

Ông từng được Hội đồng Chính sách Trung Đông (Middle East Policy Council) vinh danh trong danh sách "40 Under 40", tập hợp các học giả trẻ nổi bật có đóng góp trong việc thúc đẩy sự hiểu biết sâu sắc hơn của công chúng và giới hoạch định chính sách Hoa Kỳ về Trung Đông.

Jon Hoffman sở hữu bằng Tiến sĩ Khoa học Chính trị, Thạc sĩ về Trung Đông học và Nghiên cứu Hồi giáo, cùng Cử nhân ngành Quan hệ Toàn cầu, tất cả đều từ Đại học George Mason, Hoa Kỳ.

Tác giả: **Jon Hoffman**/Việt dịch: **Sa môn Lê Văn Phước**

Nghuồn: https://arabdigest.org